

Суспільство треба об'єднувати навколо фундаментальних цінностей — свободи, незалежності, соборності

Доповідь Голови Верховної Ради України Володимира ЛИТВИНА на Міжнародній науковій конференції «Українська революція 1917–1921 рр.: погляд із сьогодення» 25 квітня 2012 року

береги Збруча уможливили постання національних державних утворень, відкрили перспективу їх об'єднання.

Доба Української революції початку ХХ століття позначена кількома знаковими подіями. 22 січня 1918 р. за ІV Універсалом Центральної Ради Українська Народна Республіка стала «самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою». 19 жовтня цього ж року Українська Національна Рада у Львові проголосила Галичину, Північну Буковину та Закарпаття «одноцільною українською національною територією», яка невдовзі дістала офіційну назву — Західноукраїнська Народна Республіка. І нарешті, 22 січня 1919 р. настав день ухвали Акта злуки УНР і ЗУНР.

Саме цього дня, спираючись на волевиявлення до того роз'єднаних частин українства, враховуючи історичні, духовні, правові аспекти соборницького процесу, політичні лідери обох республік біля стін Святої Софії у Києві ухвалили рішення про об'єднання двох гілок українського народу в єдиній державі. В Універсалі Директорії УНР урочисто наголошувалося: «Здійснилися віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка».

Керівництво УНР, намагаючись підкреслити органічний зв'язок цієї події з проголошенням самостійності України, призначило урочистості саме на 22 січня. У такий спосіб були поєднані дві визначні дати в історії українського народу — День незалежності (Свободи) і День Соборності. На цей же час було намічено й відкриття тогочасного представницького форуму УНР, як найвищого державницького органу — Трудового конгресу. Наступного дня він ратифікував Акт злуки, надавши йому повної легітимності.

Слід відзначити, що об'єднувача ініціатива належала західноукраїнському проводу і мала свою передісторію, позначену підписанням 1 грудня 1918 р. у Фастові прелімінарної угоди між представниками ЗУНР і Директорії. Українська Національна Рада у Станіславові 3 січня 1919 р. прийняла ухвалу про злуку і надала своїй делегації повноваження на офіційне погодження з представниками УНР у Києві питання про державне об'єднання.

Очевидно, крім ідейних та духовних підстав, одним з мотивів прискорення природного процесу вступали й бажання та розрахунки ЗУНР використати загальнодержавний військовий потенціал для відсічі польській військовій експансії. В багатьох містах Галичини, Буковини, Закарпаття пройшли урочистості з нагоди укладення Акта злуки. У Наддніпрянській Україні такі заходи не мали подібного масового характеру, та й переважна частина її території, як відомо, на той час уже була зайнята більшовиками, стала радянською.

У тривалій боротьбі українського народу за утворення національної держави ідея соборності завжди виступала фундаментальним інтеграційним чинником. Витоки її сягають Київської держави, об'єднувачої ролі великокняжого престолу, намагань Богдана Хмельницького мати козацьку державу «по Львів, Холм і Галич», продовжуються у пошуках української ідентичності в слов'янському світі кирило-мефодіївськими братчиками, Головною руською радою, приводять до чіткої артикуляції цього фундаментального постулату в програмних документах перших українських політичних партій кінця ХІХ — початку ХХ століття.

Соборницький шлях ідейно-теоретично торували Михайло Драгоманов, Володимир Антонович, Іван Франко, Микола Міхновський, Михайло Грушевський, В'ячеслав Липинський, інші видатні представники українства.

Багатівкова роз'єднаність українського етносу не стерла з його генетичної пам'яті потяг до соборного життя у власній державі. Перша світова війна, розпад Російської і Австро-Угорської імперій, піднесення українського революційно-визвольного руху по обидва

Січнева об'єднавча акція, безумовно, заслуговує на персоніфікацію як з точки зору пошанування її творців, так і згадки тих, хто призвів до її невдач. Історичний парадокс полягає в тому, що це практично одні й ті ж постаті, визначні українські діячі — Лев Бачинський, Володимир Винниченко, Сидір Голубович, Стефан Левицький, Андрій Макаренко, Симон Петлюра, Євген Петрушевич, Льонгін Цегельський, Віктор Чехівський, Федір Швець та багато інших.

Оцінюючи цю подію з майже столітньої дистанції, необхідно підкреслити її історичну детермінованість, опертя на споконвічну мрію українства про незалежну і соборну державу. Це був породжений революційною боротьбою вияв волі українців до етнічної і територіальної консолідації, свідчення могутнього потягу до формування політичної нації.

Однак, досягнувши 22 січня 1919 р. апогею, процес об'єднання незабаром загальмувався і в подальшому не дістав розвитку. Більше того, його нереалізованість стала одним з визначальних чинників поразки Української революції і втрати національної державності.

На наш погляд, причини фіаско українського державно-соборницького проекту початку ХХ століття слід розглядати не тільки з урахуванням підсумків Української революції, а й у контексті тогочасних геополітичних процесів на Європейському континенті. У найзагальнішому заслуговує на увагу таке.

По-перше, апокрифічність конструкції об'єднаної України, базованої лише на політичній волі суб'єктів домовленостей, фактично конфедеративна форма державності.

По-друге, відсутність нормативно-правових та адміністративно-управлінських механізмів її функціонування, вироблення яких було відкладено «на потім», неузгодженість дій двох державних центрів.

По-третє, принципово відмінна соціально-політична природа двох національно-державних утворень, найменш в оприлюднених програмно-стратегічних цілях — так званій «політичний біметалізм».

По-четверте, різний політичний досвід еліт обох утворень, нездатність дійти консенсусу, амбітність державних лідерів.

По-п'яте, посилення в складній військово-політичній ситуації відцентрових чинників, домінування регіональних інтересів, укладання альянсів із силами, ворожими союницькій стороні, воєнні поразки і фактична втрата державних територій.

І, нарешті, наївні сподівання на прихильність держав-гегемонів, а також відсутність скоординованих дипломатичних зусиль у обстоюванні загальноукраїнських інтересів, навіть протиборотство дипломатів обох держав на міжнародному рівні.

Безперечно, слід враховувати й геополітичне «невезіння» України. Адже в планах країн-переможців щодо повоєнного переустрою Європи не було місця суверенній державі українського народу.

Показово, що видатний український діяч і добрий аналітик Євген Чикаленко вже на другий день після ухвалення Акта злуки, розмірковуючи про долю українських земель, пророчо занотував у щоденнику: «... Польща бере собі Галичину, Волинь, Поділля і частину Київщини. Румунія — Буковину і Бессарабію з Одесою, Чехословаччина — Угорську Русь та Лемківщину, а решта одходить до Москви».

Соборницькі устремління українців на початку минулого століття через низку суб'єктивних і об'єктивних чинників не були втілені в життя. В сучасних дослідженнях ця обставина дістала широку гаму оцінок — від нестримно глорифікаційних до тверджень про декларативний характер, штучне утворення, патріотичний міф тощо. Справді, поразка об'єднавчих намагань, обтяжена втратою української державності, дає підстави для неспівпадіння відгуків, проте не звільняє від потреби об'єктивних і зважених оцінок.

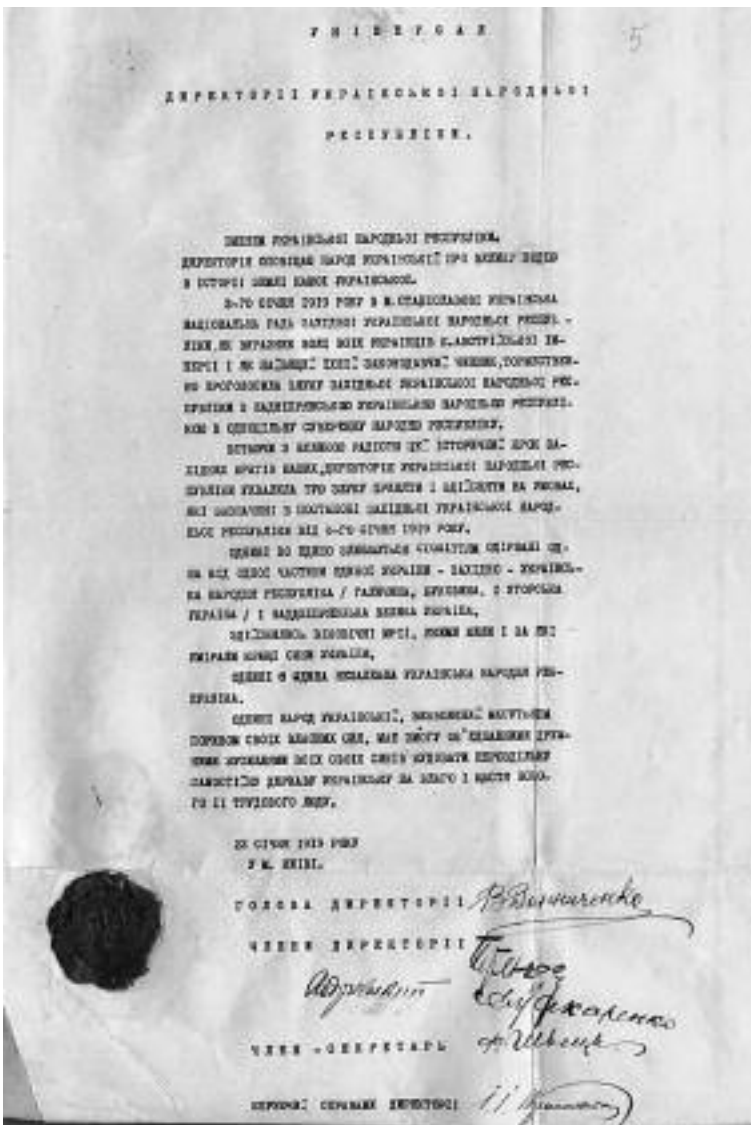
Особливо з огляду на ті процеси, які відбуваються сьогодні, думаю, причини тодішніх невдач можна накладати на наше сьогодення з невеликими доповненнями й уточненнями. А так вони майже будуть співпадати.

Аналізуючи цей вузловий момент нашої історії, ми не говоримо про альтернативи. А якби цей проект було реалізовано? Взагалі наша історія має безальтернативний характер. У цьому плані є цікавою думка Стівена Коена, який говорить про те, що офіційне заперечення наявності альтернатив у минулому, а відповідно і в сьогоденні, є опорою політичної диктатури.

Більше того, так склалося, що в нас домінує неминуча визначеність. Точніше кажучи, неминуча невизначеність щодо нашого майбутнього і сьогодення. І очевидно, що безальтернативна історія, виклад подій за схемою хрестоматійного підручника «Короткого курсу ВКП(б)», формувалася з позиції переможців. А переможець, як відомо, завжди обґрунтовує тільки ту лінію, на якій він сьогодні стоїть і завдячуючи якій він здобув перемогу.

Тобто така історія може лише обслуговувати пануючий режим, обслуговувати владу. Може слугувати й деяким іншим політичним цілям. Але навряд чи така історія чогось може навчити, що й підтверджує наше сьогодення. Воно свідчить про те, що сьогодні знову маємо класичну формулу: історія вчить того, що нічого не вчить. До речі, французи й американці з часом змінили підходи до своїх національних революцій, якщо точніше, привели їх у більшу відповідність із сучасними цінностями.

Нереалізованість Акта злуки не може переписати його історичної та ідейно-політичної значущості. Адже це був приклад усвідомленого об'єднавчого руху, цивілізованого, неекспансіоністського збирання етнічних територій, гілок нації в єдиній суверенній державі. Він залишив глибокий слід у долі та історичній пам'яті українського народу, а в нас-

тупні десятиліття незмінно залишався потужним інтеграційним чинником та високим ідейним імперативом усіх без винятку політичних сил і таборів.

Нам потрібно особливо акцентувати увагу на цій обставині і тому, що сьогодні до України, хоч як це дивно, висуваються територіальні претензії. І вже навіть не на рівні політиків, а на рівні, як сказав так, піддержавної політики. У деяких країнах достатньо зайти в історичний музей, де побачити, що українські території вписані у сферу їх інтересів.

Водночас належить організувати міждисциплінарні дослідження щодо процесів, які очікують пострадянський простір та увесь світ у зв'язку з розпадом Радянського Союзу. Тектонічні зсуви починають давати про себе знати, у тому числі й з огляду і на ту обставину, що території від одних союзних утворень відбиралися, передавалися іншим, за різними оцінками, до 70 разів.

У міжвоєнну добу представники української еміграції підтримували ідею відродження національної держави, розглядаючи соборність як один з обов'язкових її атрибутів. Слід відзначити, що переважно їхніми науковими та мемуарними працями відтворено історію підготовки та здійснення Акта злуки, хоча висвітлення причин невдач з його реалізацією подано здебільшого через призму пошуку винуватців, а тому інколи хибує на об'єктивність.

Слід відзначити, що українізація 1920-х рр. в УСРР створила певні містки комунікацій із Західною Україною. Згадаймо хоча б зусилля наркома освіти Миколи Скрипника, академіка Михайла Грушевського з налагодження двосторонніх культурних та наукових контактів. Зокрема, у Всеукраїнській академії наук була створена комісія з історії Західної України, кілька західноукраїнських учених були обрані дійсними членами ВУАН.

Виступаючи у 1927 р. на засіданні Історичної секції академії, М. Грушевський наголошував: «Ми в сподіванні нової сприятливої хвилі повинні з подвоєними силами працювати над культурним і економічним єднанням обох земель, а наша спільна наукова праця мусить бути дороговказом туди — в кращу будучність Єдиної Об'єднаної України». На жаль, невдовзі ці надії були поховані разом з припиненням процесу українізації.

Одним з найважливіших етапів в історії боротьби українського народу за свою соборність і державність став період напередодні Другої світової війни, її ходу та першого післявоєнного десятиріччя — 1938–1954 рр. Безперечно, що то був найтрагічніший, найкривавіший період світової історії. Незчисленні біди і неймовірні випробування він приніс і Україні, яка вчергове опинилася в епіцентрі світової глобальної катастрофи. Однак і в цей час зовнішні сили продовжували дотримуватися тактики ігнорування українського національно-визвольного руху, спрямованого на побудову незалежної соборної української держави. Так, безрезультатно завершилися визвольні змагання українців міжвоєнної доби у Східній Галичині. Не здійснилися прагнення українців до незалежності й у Закарпатті.

Наступний етап українського соборницького процесу розвивався, виходячи з геостратегічних інтересів головних політичних «гравців» Європи. Восени 1939 р. захоплені Польщею в 1920 р. західноукраїнські землі були приєднані до СРСР і воз'єднані з УСРР. У 1940 р. це саме сталось із загарбаними в роки революції і утримуваними Румунією Північною Буковиною та Південною Бессарабією. У 1945 р. до УСРР увійшла Закарпатська Україна. Нарешті 26 квітня 1954 р. було ухвалено Закон «Про передачу Кримської області РФСР до складу Української РСР». Так у межах колишнього Радянського Союзу завершилося збирання основних етнічних масивів українського народу, сформувалися існуючі нині територіальні кордони України.

Об'єднання українських земель в УСРР мало прогресивне значення для економічного, культурного й політичного розвитку нації. Досягнута єдність відповідала корінним історичним сподіванням українського народу і принципу самовизначення націй. Вона посилювала життєспроможність українства, його позиції у відпорі зовнішньому тиску, зокрема дії тоталітарних тенденцій.

Однак воз'єднання українських земель не стало початком шляху до державної самостійності, про яку мріяв упродовж віків український народ. Перемога над нацистською Німеччиною породила нові сподівання на демократизацію суспільно-політичного життя й, відповідно, на послаблення залежності національних республік, у тому числі й України, від московського центру. Однак ці сподівання входили у жорстку суперечність із сутністю сталінської тоталітарної системи. Кремлівське керівництво намагалося всіма наявними засобами викоринювати будь-які паростки національно-демократичних тенденцій. Істотних змін не принесла хрущовська «відлига», а також горбачовська перебудова.

У цьому зв'язку пригадується розмова, яка відбулася в мене з Гейдаром Алієвим. Він розповідав, що одного разу потрапив до кабінету Генерального секретаря Брежнєва, а в ньому вже був, з його слів, «товариш з України». І цей «товариш» бадьоро доповідав Брежнєву, що з українським буржуазним націоналізмом в Україні покінчено — повністю й остаточно. На що Брежнєв сказав: вам потрібно присвоїти звання Героя Радянського Союзу.

Отже, лише побіжний огляд нашої історії дає підстави для непохитного переконання в тому, що ідея державного соборного самоствердження, починаючи з давніх часів, залишалася визначальною, стрижневою для всіх поколінь українців. Водночас він засвідчує й неймовірну складність шляху, пройденого українським народом до світлої мети, до торжества соборницької ідеї. Тому й не дивно, що так непросто проходить процес наукового осмислення історії боротьби нації за своє політичне єднання, адже лише в роки незалежності в Україні виникла можливість для об'єктивного, неупередженого дослідження гносеології, генеалогії, діалектики розвитку української соборницької ідеї, довготривалої і суперечливої історії за її втілення в життя.

Слід принагідно згадати, як в умовах диктату компартиїної ідеології поняття соборності України, уособленої Актом злуки, не просто було маргіналізовано, а було підцензурним. Переконливим прикладом може служити несприйняття політичним керівництвом республіки роману Олеся Гончара «Собор» (1968 р.), у якому обстоювалася духовна єдність, незнищенність історичної пам'яті українців. Видатний письменник був підданий політичному остракізму, а його твір потрапив до спецховищ бібліотек.

І все ж, при всіх неоднозначних оцінках дій радянського керівництва, незаперечним позитивним фактом залишається формування цілісного етнотериторіального ландшафту. Саме він став однією з головних підвалин конституювання України як незалежної держави.

Іншим потужним чинником була регенерація історичної пам'яті, звернення до знакових подій нашого минулого, насамперед Акта злуки як символу прагнення українців жити у власній самостійній, суверенній державі. І «живий ланцюг» Київ — Львів 1990 р., і результати грудневого референдуму 1991 р. були могутньою демонстрацією духовного та територіального єднання українського народу, його зрілості як політичної нації.

Складність розбудови незалежної держави, формування демократичних засад, політична структуризація та творення громадянського суспільства органічно пов'язані з ідейною і духовною єдністю нації. З цього погляду історичний досвід (позитивний і негативний) реалізації перших національних державотворчих проектів часів Української революції заслуговує на ґрунтовне вивчення з метою винесення уроків для сучасних будівничих нової України.

На жаль, доводиться констатувати, що, як і понад дев'яносто років тому, над українським суспільством тяжіє «синдром Збруча» — цивілізаційний розлом, сформований тривалою бездержавністю українців, їхнім буттям у складі кількох держав. Тоді й генератором соборницького руху, і винуватцем його невдач виступала еліта обох державних утворень.

Так само й сьогодні на українському керівництві лежить лєвова частка відповідальності за ідейну і духовну єдність, толерантне сукупнорегіональне, поліетнічне і

міжконфесійне співжиття громадян України. Як у революційну добу, так і за нинішніх обставин, український політикум, хоч як це прикро, демонструє дрібнопартийну строкатість, конфронтаційність, ідейну всеїдність. Все це здатне провокувати дезінтеграційні процеси, протистояння гілок влади, суспільний нігілізм і соціальну апатію, не говорячи вже про те, що ставить під сумнів моральність владної еліти.

Ми будемо переживати тривалий період складних економічних трансформацій. Але компенсувати їх можемо і повинні за рахунок єдиної ідейної, духовної і моральної платформи. І розуміння настроїв, устремлінь різних територій України. І не через намагання нав'язати єдиний уніфікований підхід, а через врахування специфічних особливостей та вироблення єдиної політики, яка б дозволила нам у цьому багатоматіті мати підтримку людей для здійснення завдань будівництва держави. Повинен сказати, що гуманітарна сфера вкрай занедбана.

Можна зі значною мірою вірогідності прогнозувати, що деякі політики в умовах нинішньої виборчої кампанії будуть намагатися експлуатувати тему соборності та регіональної специфіки, необхідності повернення до «братнього» союзу, другої державної мови. Однак не хотілось би забувати, що це не тільки популістський шлях до влади, але й шлях до дезінтеграції, посилення суспільної напруженості, детонації небезпечних конфліктогенних явищ.

Мене особливо непокоїть теза, яка сьогодні нав'язується і яка проходить повз увагу інтелектуалів. Що я маю на увазі? Це намагання прищепити суспільству думку: якщо ти не з нами, ти наш ворог. Якщо ти підтримуєш, скажімо, Президента, то ти перебуваєш по той бік барикад. Людям пропонують вибирати — або-або. Навіть немає напіввідтінків. Людям фактично виписують «квиток на війну». Класовий підхід, класовий принцип сьогодні є визначальним в українському політичному середовищі. Він згубний для України.

Цьогорічні нарізні відзначення Дня соборності не лише представниками влади і опозиції, а й окремими опозиційними силами яскраво продемонстрували неконсенсусність політичних еліт, їхню нездатність до суголосних дій в інтересах суспільної консолідації. Впевнений, український народ не поділяє і не підтримує спроб використання феномену соборності — однієї з провідних духовних цінностей для спекулятивно-пропагандистських політичних акцій.

Тому, як і раніше, залишається злободенним застереження видатного мислителя В'ячеслава Липинського: «Майте врешті на увазі, що підкреслювання галичинсько-наддніпрянського антагонізму абсолютно перешкоджає нашій ідеології, справу української державності завжди губила відсутність єдності між українцями».

Нам усім слід наполегливо працювати над тим, аби історично закладені лінії внутрішніх українських розмежувань нівелювалися, а поняття «Схід» і «Захід» були позбавлені політичного, і тим більше конфронтаційного, підтексту. Суспільство треба об'єднувати навколо фундаментальних цінностей, іманентно властивих українському народові — свободи, незалежності, соборності.

Основний Закон України, міжнародні акти закріпили унітарність і цілісність території нашої держави як ключові чинники її суверенітету. У той же час для нашого суспільства властиві прояви регіоналізму, який, за певних умов, став розглядатися в якості альтернативи соборності. Справді, регіони нашої держави мають історично обумовлені особливості: природні, господарські, культурні, конфесійні, ментальні. Однак такі обставини не є ексклюзивно українськими. У світовому контексті регіоналізм виступає як зворотна реакція на глобалізаційні процеси. А XXI століття вже називають «століттям регіонів».

За роки незалежності України суспільне сприйняття регіоналізму зазнало істотної трансформації. Сьогодні це явище вже не сприймається як неодмінне джерело сепаратизму і загрози територіальній цілісності держави. Переосмислення концепту регіоналізму переконує, що він може виступати потужним інструментом збереження

мови, культури, традицій, а то й самого етносу від розчленування у загальнодержавному «казанні».

Назріла необхідність кардинальної зміни в системі взаємовідносин центру і регіонів. Про це говорено і написано вже чимало. Однак справа незмінно ускладнюється, з одного боку, небажанням влади відійти від звичного і зручного інструменту централізації, а з другого — різновекторністю інтересів та прагматичним егоїзмом місцевих еліт.

У контексті інтеграційних суспільних процесів, гадається, раціонально розглядати й проблему адміністративно-територіальної реформи. Попередні спроби приступити до її реалізації виявилися невдалими, хоч її нагальність цілком очевидна. Адже сучасна територіальна конструкція не тільки застаріла і малоефективна, але є й джерелом асиметрії відносин між центром і регіонами.

До того ж треба мати на увазі всю складність підготовки даної реформи як у законодавчо-нормативному плані, так і реалізації її у часовому та матеріальному вимірах. Не слід забувати й про психологічні аспекти сприйняття цих новачок, неминуче пов'язаних з руйнуванням, хоч і анахронічних, але традиційних комунікацій. Потрібна ґрунтовна підготовка громадської думки шляхом концентрації зусиль органів влади, самоврядування, інститутів громадянського суспільства та засобів масової інформації.

Принагідно вважаю за необхідне сказати про своє ставлення до декларацій про реформи.

В універсальному розумінні реформа — це не просто зміни. А зміни, що поліпшують життя людей. Зазвичай за рахунок розширення їх політичної чи економічної свободи. Краще того й іншого разом.

Нам не потрібні ані революції, ані тотальні трансформації, а потрібні поступові, покрокові покращення в широкому історичному, інституціональному і культурному вимірі системи.

На думку фахівців, реформа не завжди і не обов'язково означає демократизацію і маркетизацію, хоча нині це дедалі частіше виявляється саме так.

Формування державно-соборницьких переконань має свою специфіку у тих регіонах, які тривалий час перебували поза межами «материкових» українських земель, у відмінних соціокультурних системах. Особливості культури, мови, традицій, поліетнічний склад населення, умови пограниччя істотно впливають на самоусвідомлення, породжують асиметричне співвідношення загальноукраїнської і локальної ідентифікації, дихотомію ментальності.

Соборність — явище багатоманітне. І навряд чи буде правильним обмежувати його лише ідейно-духовним чи територіальним виміром. Не секрет, що суспільна єдність забезпечується не в останню чергу потужними економічними складовими, високими життєвими стандартами громадян. Соціальна поляризація підриває кон-

Проголошення Акта злуки українських земель на Софійській площі в Києві. 22 січня 1919 року. Знято з дзвіниці Софійського собору. На обрії видно ще не зруйнований Михайлівський Золотоверхий собор

солідацийні процеси. Важко уявити формування глибоких патріотичних почуттів у мільйонів українців, які шукають заробітку за межами Батьківщини. Хіба що через ностальгічну тугу за родиною.

Перспективи утвердження ідеї української соборності безпосередньо залежать від нової генерації наших громадян. Важливо, щоб для нас усіх Україна не залишалася абстракцією, а виступала як внутрішньо іманентна національної душі найвища цінність, вирішальна спонунка до дії, спрямованої на зміцнення державності, блага усіх її громадян. Впливати на формування у молодого покоління суспільно потрібних і важливих якостей мають передусім такі чинники, як українська мова, культура, історична пам'ять, віра. Особлива роль у цій непростій справі належить закладам освіти.

Україна — держава поліконфесійна. Природно, що релігійне життя потужно впливає на духовний стан і стабільність суспільства. Після розпаду СРСР ми отримали складну релігійну ситуацію. Насамперед йдеться про становище в українському православ'ї, на історичну спадщину якого претендують відразу кілька церков. На жаль, зтяжна конфронтація між ними часто йде вглиб, інспірує протистояння релігійних громад, крає душі віруючих.

За цих умов неприпустиме патерналістське, етатистське ставлення до церкви. Потрібні розробка і реалізація єдиної державної політики у релігійній сфері, законодавче забезпечення свободи совісті, налагодження партнерського, водночас як делікатного, так і принципового діалогу між державою і церквою. Влада має сприяти пошуку взаєморозуміння між церквами, що, в кінцевому підсумку, повинно наближати постановня Єдиної помісної церкви.

На початку ХХ століття долю української соборності значною мірою визначив геополітичний чинник. Світова війна, розпад імперій Романових і Габсбургів активізували визвольний рух, прискорили процеси національної ідентифікації, уможливили появу незалежної держави та її вихід на міжнародну арену.

В умовах розколу на дві соціально-політичні системи розкраяна Україна опинилася в епіцентрі гострого глобального протистояння, коли наші етнічні терени й населення використовувалися як розмінна монета у чужих задумках і діях. Навряд чи сьогодні можна твердо говорити, що ті часи безповоротно відійшли в минуле й історія не здатна на повторення на новому витку зовсім не бажаних для українців рецидивів.

Відтак, сучасна Україна повинна проводити зважену й, водночас, послідовну зовнішню політику. Маємо вибудовувати відносини з іншими країнами на фундаментальних принципах рівноправного партнерства і добросусідства, незмінно дбати про утвердження державної незалежності, збереження територіальної цілісності та системно працювати над суб'єктивним інтегруванням до світового співтовариства. При цьому ключовим пріоритетом має бути повноцінна участь у європейському регіональному співробітництві. І, звісно ж, використовувати весь позитив співпраці зі Співдружністю Незалежних Держав.

Тепер висловлю деякі міркування щодо подальшої наукової розробки проблем української соборності, адже їх дослідницький ресурс далеко не вичерпаний.

Очевидно, вивчення непростого явища не слід концентрувати переважно в межах доби Української революції початку ХХ століття чи вважати це завданням в основному істориків. Найбільш продуктивним був би його розгляд у широкому хронологічному контексті як тривалого цивілізаційного процесу.

Можливо, в рамках Національної академії наук було б доцільно започаткувати масштабний науковий проект, покликаний дослідити цю проблему фундаментально, комплексно й повно — від першовитоків до сьогодення, створивши фактично соборницьку історію українського народу. Для цього необхідно сконцентрувати зусилля представників різних галузей вітчизняної гуманітаристики.

Не менш актуальним є й підготовка фундаментального видання документів і матеріалів, які б відбивали багатовікові прагнення українців до власної незалежної, соборної держави. Такий археографічний продукт склав би широке дже-

рельне підґрунтя для тематичних наукових досліджень, пропагандистської, просвітницької і виховної роботи.

Нинішні суспільно-політичні реалії, складність модернізаційних процесів, наявність у суспільстві розмежувальних ліній потребують також розробки актуальних проблем регіоналізму, його історичних, теоретичних і прикладних аспектів. Адже два десятиліття державного будівництва засвідчили, що періодичні загострення цього явища не слід демонізувати, як не можна й недооцінювати у ньому латентних потенцій сепаратизму.

Україна здійснює сьогодні, по суті, лише перші кроки на шляху вироблення та реалізації державної регіональної політики. Поза сумнівом, для нас надзвичайно важливо вивчати досвід зарубіжних країн, світових тенденцій розвитку глобалізаційних процесів, а також породженого ними феномену «нового регіоналізму». Адже стратегія регіональної політики має базуватися на європейських цінностях, принципах демократії та національної єдності.

На безперечну увагу науковців заслуговує розвиток етнополітичних процесів у окремих регіонах України. Важливо достеменно з'ясувати всі умови, за яких історична спадщина регенерує відцентрові тенденції політичного і економічного характеру, створює конфліктогенні зони, зрозуміти й принципово оцінити роль у всьому цьому місцевих еліт.

Очевидно, актуальним і корисним було б проведення вченими-соціологами дослідження щодо з'ясування місця і ролі феномену соборності у шкалі ціннісних суспільних орієнтирів наших громадян.

Потрібно переосмислити увесь наш історичний досвід. Звісно, пов'язавши його зі світовим.

Треба визнати, що в процесі становлення сучасної України, а це вже два десятиліття, країна перебуває у стані глибокої світоглядної кризи. З одного боку, вона блокує вироблення довгострокової політики соціальних перетворень, з другого — підриває ідейні основи державності.

Фундаментальні цінності — демократія, свобода, верховенство права, права власності — не користуються довірою у більшості громадян.

Серйозним сигналом для політиків і інтелектуалів має бути той принциповий момент, що світоглядна криза консервує вже хронічний розкол країни та нації.

Лише на базі єдиного світогляду можна створити умови для спільних усвідомлених дій широких народних мас.

Свого часу Василь Осипович Ключевський писав: західноєвропейський розум був залучений в Росію, щоб навчити нас жити своїм розумом, а ми спробували замінити ним свій. Образ актуальний.

Я абсолютно не закликаю до того, щоб суспільство-знавці знову виконували агітаційно-пропагандистську, ідеологічну функцію та, кажучи словами Енгельса, відігравали роль «попів марксистського приходу».

Питання в іншому — політична еліта України не спроможна осмислити суспільні процеси та виклики, світовий досвід та наші особливості. І на цій основі запропонувати певну формулу суспільного устрою, організації життя суспільства, яка б відповідала національним інтересам і сприяла вирішенню реальних проблем, які постали перед нами.

Ось чому, на мій погляд, важливо осмислювати вузлові моменти вітчизняної історії, на їх основі виробляти розуміння процесів сучасного суспільного устрою. І на цьому вибудовувати перспективи його трансформації і модернізації.

А доки ми братимемо готові моделі — нічого у нас не складатиметься.

У цьому плані у нас все ще недостатня організація наукового матеріалу.

Організація наукових конференцій, присвячених проблемам Української революції, української державності, української соборності, вже — усталена традиція. Відрадно, що останнім часом вони не мають жорсткої ювілейної прив'язки. Кожна з них знаменує певну віху в дослідницькому освоєнні цієї важливої тематики, оскільки залишає по собі матеріали доповідей, збірники статей, спеціальні випуски профільних видань.